

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Van de regering der kerk

Maar toen hij (Uzzia) machtig geworden was, werd zijn hart zo hoogmoedig, dat hij zeer snood handelde en ontrouw werd jegens den HERE, zijn God, door den tempel des HEREN binnen te gaan, om op het reukofferaltaar reukwerk te ontsteken.

2 Kron. 26 : 16.

Daar is al heel wat strijd over gevoerd, hoe de kerk op aarde geregeerd moet worden.

Wat is er al vaak gevochten om de leiding, wat is er al menigmaal door mensen naar de heerschappij in de kerk gegrepen!

We lezen in de Schrift (Numeri 12), dat Aäron en Mirjam reeds ontevreden mopperden: „Heeft dan de HERE alleen door Mozes gesproken? Heeft Hij ook niet door ons gesproken?“

Zij wilden ook wel eens wat te zeggen hebben.

Toen de Here Christus op aarde was, zaten de rabbi's en de oversten stevig in de stoel van Mozes en lieten zich er zo maar niet uitdringen.

Zij hadden de macht en legden de mensen lasten op en wierpen uit en ze noemden Johannes de Doper een zonderling en onze Heiland een drinkebroer.

En in de nieuw-testamentische tijd heeft de kerk gezocht nu eens onder de macht van pausen en bisschoppen, dan weer onder de heerschappij van besturen en synoden en „grote mannen“.

En nog heden ten dage leven millioenen christenen onder het juk van mensen.

't Blijkt toch altijd door, dat 't heel wat kost, om zich te houden aan het koningschap van God en Zijn Christus, om de hals te buigen onder 't zachte juk van onze enige Bisschop.

We gaan nu eens luisteren naar Gods Woord, dat ons spreekt van een herder van het Oude Testament, die ook greep naar de macht in de kerk.

Hoe Uzzia daartoe kwam?

Och, 't spreekwoord zegt: 't zijn sterke benen, die de weelde kunnen dragen.

O, wat is 't moeilijk, om klein te blijven en onze nederige plaats in de kerk te blijven bezetten, als de weg zo voorspoedig wordt en als men door menigeen wordt geprezen!

Koning Uzzia werd in het begin van zijn regering rijk door de HERE gezegend.

Hij was gewoon, de HERE te vragen en zolang hij de HERE zocht, maakte God hem voorspoedig.

Bovendien had Uzzia 't grote voorrecht, dat er in zijn dagen een man Gods was, die inzicht had in de vreze Gods.

En deze profeet (hoe schaars zijn zulke Gods-mannen!) was Uzzia's raadsman.

Uzzia mag 't dan ondervinden: de vreze des HEREN maakt rijk, ook hier op aarde.

Jeruzalem wordt weer een sterke vesting, de HERE bouwt de muren van Jeruzalem weer op uit 't stof.

Uzzia deed veel voor de defensie en economie des lands, ja, hij kreeg een grote naam en faam in de wereld van toen. Uzzia's naam staat te lezen in de annalen van de grote Assyrische koning Tiglat-Pileser IV en niet als een overwonnen staat zijn naam daar,

maar als iemand, die geen belasting aan Assyrië opbracht.

Uzzia durfde zich verzetten tegen een wereldrijk van die dagen! We lezen in Jesaja 2, dat Juda rijk was na de regering van Uzzia: „aan zijn schatten is geen einde“, Jes. 2.

En om dan nóg de genade des HEREN te mogen zien en erkennen! Maar... „Toen hij machtig geworden was, werd zijn hart hoogmoedig“.

Toen vergreep Uzzia zich aan de eer des HEREN, toen greep hij naar de macht in de kerk.

Hij was koning, maar dat was hem niet genoeg, hij wilde ook priester zijn, zijn ambt moest nóg hoger opgevoerd worden, hij moest nu **priester-koning** worden.

Op 't toppunt van zijn glorie, wilde Uzzia zich meten met de koningen van de andere Oosterse volken.

Want die koningen waren inderdaad priester-koningen.

De koning van Egypte noemde zich de zoon der goden.

De goden waren in de hemel, maar de koningen waren de zonen der goden op aarde en daarom hadden deze koningen absolute macht over 't gewone volk.

Zó wilde Uzzia nu bij de HERE priester-koning zijn. Was hij niet de bijzondere gunsteling van God? Zegende de HERE hem niet buitengewoon?

Maar... als Uzzia priester-koning wilde zijn, dan moest hij de orde van Aäron opziedringen, dan zijn de zonen van Aäron hem een sta-in-de-weg om tot 't ambt van priester-koning te komen.

Welnu, waarom zouden Aärons zonen alleen achter 't voorhangsel mogen komen, om 't reukoffer te brengen?

Dat kan hij toch ook? Is 't niet veel beter een „één hoofdige“ leiding in de kerk?

En hij greep 't wierook-vat, duwde de gordijnen opzij en drong door tot in het heilige!

Hij deed, wat David en Salomo niet gedaan hadden: de grenzen overschrijden naar 't heilige.

Wat vergat Uzzia?

Hij vergat het Woord van God.

De HERE had in Deut. 17 gesproken van de koning van Israël. Israël's koning mocht geen geheel aparte positie innemen ten opzichte van de toegang tot het heilige.

Hij was niet alléén de zoon van God, maar de HERE zeide tot **Zijn ganse kerk: „Mijn zoon“** (Hosea 11 : 1).

Maar de HERE, Die de machtsaanmatiging van de Oosterse vorsten kende, heeft voor Israël, Zijn kerk gewaakt en gaf Zijn Woord ook voor de koning van Israël.

De koning moest één der broeders zijn(!), geen macht en geen geld opeenhopen, geen grote harem er op na houden.

Hij, de koning, kan slechts echte herder zijn, als hij de wet des Verbonds altijd bij zich heeft en „daarin leest, gedurende heel zijn leven, om te leren de HERE, zijn God te vrezen, door al de woorden dezer wet en al deze inzettingen te onderhouden, **opdat zijn hart zich niet verheffe boven zijn broeders en hij van het gebod niet afwijke naar rechts of naar links**“.

Door deze bepaling heeft de HERE Zijn

UIT DE INHOUD:

Van de regering der kerk	C. S.
Antwoord aan Prof. Dr. Polman (III)	C. V.
Eenzaam maar niet alleen (III)	G. P.
Christelijk „verzet“ in Hitler-Duitsland (VII)	G. V.
Bach's Hohe Messe	D. W. L. M.
Politieke rumor in Casa	P. G.
Persschouw — Van hier en ginds	
Aankondigingen	
De senaat van de Theol. Hogeschool	
Helpt allen mee — Kerknieuws	

kerk (van het oude verbond!) willen bewaren voor machtsaanmatiging van mensen.

Nu nog een andere vraag: had God de HERE dan niet een speciale belofte gegeven aan David en zijn huis: „Ik zal de stoel uws koninkrijks bevestigen tot in eeuwigheid“. (2 Sam. 7)?

Ja, de HERE had nog méér beloofd: „Aldus luidt het woord des HEREN tot mijn Here“ (de HERE zwoer 't zelfs!): „Gij zijt priester voor eeuwig naar de wijze van Melchizedek“. (Ps 110). Dat mocht Uzzia weten.

Maar dit is gesproken van **Davids Zoon en Here, de Christus Gods!**

De Priester-koning zal wél eens kómen, maar Hij is in Uzzia's dagen nog Priester-koning **der toekomst**.

De Christus door God Zelf geschonken.

Hij zal voor de kerk tot God gaan, niet als een alleenheerser naar de macht streven door 't bloed van de onderdanen, maar als Borg en Middelaar Zijn eigen bloed geven vóór Zijn volk.

De orde van Aäron verbreken, dat kan alleen door Gods alvermogen, door de offerande van het bloed van het Lam van God, Dat de zonden der wereld wegneemt.

Kan Uzzia de schuld der kerk betalen?

Wij weten nu uit de Schrift: de Priester-koning is gekomen en heeft Zichzelf Gode opgeofferd voor de zonden van de kerk.

En zo heeft God Hem gegeven tot een Hoofd der kerk. Christus is onze enige Bisschop en Meester.

Geen enkele persoon of groep van personen, geen enkele macht mag zich stellen tussen Christus en de gemeente.

De gemeente is nu zelf een koninkrijk en een priesterdom. We hebben geen stedehouder van Christus op aarde meer nodig. **Niemand**, welke voorname persoon ook, geen enkele „leider“ mag zich vergrijpen aan Gods volk.

U zult zeggen: de ambtsdragers dan?

Ja, die zijn er nog in de kerk: herders, opzieners en diakenen.

Maar dezen zijn dienaren van Christus, gegeven door onze Priester-koning tot opbouw van de gemeente.

Dezen hebben alleen maar (in de plaatselijke gemeente) in de naam van Jezus Christus 't Woord des Konings te brengen.

Laten wij de inzettingen Gods eerbiedigen en onderhouden en ons wachten voor elke machtsaanmatiging in de kerk van Christus.

Dat niemand onzer zijn hart verheffe boven zijn broeders!

C. Stam.

Antwoord aan Prof. Dr Polman

III

Geachte Collega,

In dit nummer wil ik het slot geven van mijn antwoord op Uw artikelen.

Ik wil n.l. nog even ingaan op wat U in Uw tweede artikel schreef over wat in de kerk van Utrecht en in de classis Zwolle in 1945 plaats vond.

U bracht daarbij speciaal de houding van Ds Lindeboom van Kampen en die van mij ter sprake en U critiseerde die weer zeer scherp.

Voor ik daarop nader inga, moge ik eerst een opmerking maken.

Ze is deze, dat wat in die kerk en die classis in dat jaar geschiedde voor de eigenlijke zaak, welke tussen Uw kerken en de onze hangende is, niet van de allergeeringste betekenis is.

In juli, augustus 1945 was immers de grote slag reeds gevallen.

Toen waren de leerbeslissingen reeds herhaalde malen bevestigd. Toen waren alle ondernomen bemiddelingspogingen reeds alle afgewezen. Toen was reeds gezegd, dat wie iets leerde, dat met de leeruitspraken niet ten volle in overeenstemming was, **trouwbreuk** pleegde. Toen waren Prof. Schilder en Prof. Greijdanus reeds resp. afgezet en geschorst. Toen was de kerk van Bergschenhoek reeds uit het verband der kerken gestoten. Toen was, om niet meer te noemen, de meerderheid van de kerkeraad van Kampen reeds door de synode geschorst en afgezet. Kortom: toen was het kwaad reeds ten volle feit geworden.

Als de mensen in Utrecht — en onder hen speciaal ik — en de mannen in Zwolle — en onder hen speciaal Ds Lindeboom — eens totaal verkeerd, zeg maar **slecht**, hadden gehandeld, dan zou dat aan de zaak, waarmee Uw en onze kerken ook momenteel geconfronteerd worden, in geen enkel opzicht iets veranderen. Want die betreft niet wat Ds Lindeboom of ik persoonlijk, of zelfs de kerk van Utrecht en de classis Zwolle, hebben gedaan, maar alleen de **leeruitspraken, de consequente handhaving daarvan, het weigeren die als vertolking van Gods Woord te aanvaarden en het daarom uit de kerkelijke gemeenschap of uit het ambt worden uitgestoten, zoals dat in 1944 geschiedde.**

Op één ding moet in dit verband wel gewezen worden.

Het is namelijk ongetwijfeld waar, dat de kerkelijke vergaderingen, nadat de vrijmaking van 1944 een feit was geworden heel wat voorzichtiger en soepeler en „vriendelijker” zijn geworden.

Toen de beweging, welke zich tegen de leeruitspraken verzette, een door niemand vermoede kracht en ernst openbaarde, ontstond er in Uw kringen grote zorg. Men proeft die uit het rapport, en de — verworpen — voorstellen van de commissie, welke op de synode van 1946 had te rapporteren over het heirleger bezwaarschriften, dat bij haar tegen de synodale handelingen van 1942/4 waren binnengekomen. Dr Prins zei op die synode o.a. „Deze synode biedt vrijwel de laatste kans om te komen tot sanering van de deerlijk ontredde toestanden. Wordt door de synode geen radicale stap gedaan, dan zal de scheur blijven bestaan en zich verbreden. Een tot dusver trouw gebleven groep kerkleden zou heengaan. Halve maatregelen helpen hier niet”. Een zwitsers theologisch tijdschrift — Reformierte Schweiz — schreef: „De synode van de oude kerk schrok, toen zij de gevolgen — n.l. van haar drijven — aanschouwde. De synode van Utrecht zocht weer contact met de afgescheidenen. Zij heeft de verklaring van 1942 door een mildere, doch wezenlijk gelijke vervangen”.

Maar deze soepelheid en voorzichtigheid veranderden niets aan wat gebeurd was. Onder en ondanks en met alle verklaringen, toelichtingen, omschrijvingen enz. enz. werden de leeruitspraken en schorsingen onwrikbaar vastgehouden en bevestigd.

Na deze opmerking moge ik iets zeggen omtrent wat in Utrecht geschiedde in 1945. Van meet af stond het daar bij een groot

aantal kerkeraadsliden vast: de leeruitspraken, zoals ze door de synode van 1942 werden gegeven, aanvaardden wij nooit! Dat mogen we niet. Met ontzetting hadden ze het beleefd hoe alle bemiddelingspogingen — Amersfoort, Amsterdam, Utrecht, Dordrecht enz. — van de hand waren gewezen zonder dat ook maar enige „ruimte” werd geschapen.

De bezwaarde ambtsdragers van Utrecht stelden toen een verklaring op, waarin zij omschreven hoe zij over de in geding zijnde leerpunten dachten. Daarbij **verwierpen** ze nadrukkelijk wat in die leeruitspraken stond. En wel met deze woorden:

„1e. Wij verwerpen de gedachte, dat in verbond en sacrament zou voorkomen, resp. verzegeld worden een algemene aanbidding des heils en een onvoorwaardelijke heilsbelofte aan de uitverkorenen, die de specifieke inhoud zou vormen van verbond en sacrament.

2e. Wij verwerpen de gedachte, dat de sacramenten — indien zij n.l. waarachtig sacramenten zijn — het aanwezig geloof of reeds gerealiseerde inwendige genade bezegelen en dat ze dáárom bij degenen, wien ze worden toegediend het geloof veronderstellen.

3e. Wij verwerpen de gedachte, dat de niet-uitverkoren dopelingen het recht op de doop in zijn volle diepe zin niet zou toekomen en hun doop niet in volle zin als een doop zou te beschouwen zijn.”

Tegenover wat zij verwierpen omschreven zij voorts ook wat zij positief leerden. Dat was niets anders dan overeenkomstig Schrift en confessie steeds door de gereformeerde kerken was geleerd.

De behandeling van deze zaak op de kerkeraad en de classis was zeer onbevredigend. Men zei terecht: als wat U zegt tegen de leeruitspraken ingaat dan kan dat niet tegelijk met de leeruitspraken gehandhaafd worden. En als het er wel mee in overeenstemming is, dan hoeft het niet te worden goedgekeurd. De onrust en de onvrede, die mij feitelijk reeds van het begin af, van het opstellen der verklaring af, vaag had vervuld werden daardoor sterker bij mij. Onontkoombaar drong zich de vraag aan mij op: Is het oprecht, eerlijk, een leeruitspraak te verwerpen, dat ook duidelijk geformuleerd te doen en eigen opvattingen daartegenover te plaatsen — en tegelijk ook die leeruitspraken zelf te laten voortbestaan? — Is het oprecht „ja” en „neen” tegenover elkaar te laten staan? En bovendien de kerken te vragen dat ook te doen?

Met de beste bedoelingen — we huiverden voor kerkscheuring — waren we zodoende een verkeerde weg opgegaan! We hadden in feite toch niet duidelijk, niet oprecht gesproken. De leeruitspraken waren wat hun strekking betreft immers volkomen duidelijk. En ze werden steeds duidelijker gemaakt. Speciaal in de afwijzing van het Amersfoortse bemiddelingsvoorstel had de synode duidelijk gezegd, dat **ieder** gedoopt kind voor een **reeds wedergeboren** kind moest worden gehouden. Dat aanvaardden we niet. En dat moest als confessionele uitspraak weg, zonder meer!

Op grond van deze overwegingen heb ik mij ten slotte van de Utrechtse verklaring losgemaakt. Zakelijk was ze in die situatie een stuk kerkpolitiek, welke ik met een goede consciëntie niet langer voor mijn rekening kon nemen. Ik ben nog steeds dankbaar dat ik die stap heb gedaan. Hoe moeilijk die ook was en tot welke kwade vermoedens ze ook aanleiding geven kon.

Men heeft later zelfs wel gezegd, dat ik mij van die verklaring heb losgemaakt omdat ik gehoord had, dat de commissie de Utrechtse verklaring gunstig had ontvangen! Het spijt me zeer, dat U in Uw artikel ook iets dergelijks suggereert. Want U schrijft letterlijk: „Hij (ds Veenhof) nam, terwijl hij wist, dat deze verklaring bij de commissie een gunstig onthaal gevonden had, vlak vóórdát de zaak op de Synode besproken zou worden, zijn handtekening onder de door hemzelf mede ontworpen verklaring aangaande eigen dogmatisch en kerkrechtelijk standpunt terug”.

Laat ik tegenover alle dergelijk gepraat dit mogen zeggen:

Voorreerst, niet **verhalen** omtrent wat de commissie gedaan had of de synode doen zou — ik had er niet het flauwste vermoeden van wat de synode precies zou uitspreken, ik

leerde haar verklaring pas kennen nadat ze publiek op de synode was voorgelezen! — maar **kritiek** op wat ik zelf had gedaan bracht mij tot het terugnemen van mijn handtekening!

En voorts: de Utrechtse verklaring had in het geheel geen goed onthaal gevonden! Ze was zakelijk en feitelijk zelfs volledig **afgewezen!**

Dat wil ik nu aantonen. En wel door weer de feiten te noemen.

De bezwaarde broeders in Utrecht hadden o.a. verklaard, dat naar hun overtuiging — ze zeiden het precies zo als het in 1905 door Lindeboom en de zijnen was gezegd — de doop niet iets verzegelt wat in de dopeling **aanwezig** is of **voorondersteld** wordt **aanwezig te zijn**, maar de beloften van het genadeverbond in het Evangelie geopenbaard.

Dit is duidelijk.

En deze waarheid werd door duizenden aanvaard.

Wat zei nu de synode?

Sprak ze uit dat men dat **wel of niet** mocht leren?

Dat had de kerkeraad van Utrecht aan haar gevraagd.

En die kerkeraad had tegelijk zelf uitgesproken dat men dat naar zijn oordeel **wel** mocht leren.

Helaas, de synode zei noch het een noch het ander helder en duidelijk.

Ze sprak namelijk uit, dat zij „met de bedoeling hiervan ten volle in(stemt), zover deze is om af te weren alle gedachte, als zoude de doop aan elke dopeling betekenen en verzegelen, dat hij inwendige genade bezit, zodat iemand uit zijn doop zou kunnen concluderen, dat hij een gelovige is, of ook op grond van de doop enige stellige uitspraak aangaande de innerlijke gesteldheid van zijn gedoopt kind zou kunnen doen”.

Ik weet nog heel goed met hoe grote verbazing we destijds deze woorden lazen.

Want het was nooit en van niemand in Utrecht of daarbuiten de bedoeling geweest de gedachte af te weren, dat de doop in elke dopeling zou betekenen en verzegelen dat hij inwendige genade bezit! Eenvoudig, omdat deze idiote gedachte nog nooit in de hersens van een gereformeerd mens was opgekomen! Men hoefde toch niet af te weren wat nooit was beweerd!

Maar ondanks deze slag in de lucht waren deze synodale woorden toch van belang. Want de synode verklaarde daarmee namelijk **tegelijk en duidelijk**, dat de doop aan **sommige** kinderen **wel** betekent en verzegelt, dat zij inwendige genade bezitten. Namelijk als hun doop een volle doop is.¹⁾

Maar de bezwaarden van Utrecht hadden juist met alle klem de idee van een sacramentele verzegeling van inwendige genade afgewezen!

En zo eiste de synode van de bezwaarden in Utrecht dus op dit punt juist dat te leren wat ze in hun verklaring hadden **afgewezen**.

De synode deed evenwel nog meer.

De bezwaarden van Utrecht hadden, zoals zoeven reeds bleek, ieder gemanipuleer met de belofte — belofte naar dit of dat aspect; volle, niet-volle-belofte; belofte „als algemene aanbidding des heils” en belofte „als onvoorwaardelijke heilsbelofte” — afgewezen. Ze wilden bij de doop alleen spreken van

¹⁾ Er is over de vraag of de synode inderdaad uitsprak dat de sacramenten als ze waarlijk sacramenten zijn inwendige genade verzegelen, gestreden. M.i. is dat uit de besluiten evident. Dr Hoek, scriba van de synode van 1943/45 en later praeses, schreef 26 Febr. 1950 zijn Kerkblad: „Het is bekend, dat het bij de jongste kerkstrijd... ook ging over de vraag of de sacramenten alleen Gods beloften verzegelen, dan wel ook de inwendige genade. Aan onze Kerken en haar Synode werd dit laatste betwist. In vele bezwaarschriften werd geponeerd dat de sacramenten — en dus ook de Doop, waarover het voornamelijk ging — slechts (!!!!) bezegeling waren van de belofte des Heren. Volgens de bezwaarden mocht niet gezegd worden, dat ook inwendige genade innerlijk verzegeld werd. Ook nu nog wordt dit door zeer velen in de kring der kerken onderhoudende art. 31 ontkend. Naar onze vaste overtuiging is deze opvatting in strijd met Schrift en belijdenis. Onze Synoden hebben haar daarom moeten afwijzen.”

„de belofte des Evangelies”, „de belofte des verbonds” zoals die in Zondag 25 van de Catechismus en het Doopsformulier wordt omschreven.

Wat zei nu de synode?

Sprak ze uit, dat men dat wèl of niet mocht leren?

De kerkeraad van Utrecht had gezegd, dat men dat vrijuit mocht preken en onderwijzen.

En ze had de synode gevraagd dat óók te zeggen.

Maar de synode zei niet ronduit dat dat wel mocht en óók niet ronduit dat dat niet mocht. Neen, ze sprak uit, dat vastgehouden moest worden, „dat de doop aan de gelovige niet maar bezegelt een belofte, waarvan hij, indien hij gelooft de inhoud zal ontvangen, maar een belofte, van welker inhoud hij bij de aanvang deelgenoot geworden is en in volkomenheid zeker zal worden”.

Dat wil zeggen: de synode maakte wéér of liever: nog altijd, net als vroeger, onderscheid tussen tweeërlei belofte: één voor de gelovigen — de „volle” belofte of hoe men die ook noemen wil — en een andere, die een voorwaardelijke aanbieding is van het heil of iets dergelijks. En in verband daarmee leerde ze, ook weer net als steeds, tweeërlei doop. En ze zei, dat men daaraan moest vasthouden.

Met andere woorden de synode vroeg ook ten aanzien hiervan dat men dat zou leren wat de Utrechtse bezwaarden juist met nadruk hadden afgewezen.

En nadat de synode het bovenstaande had verklaard, kwam als klap op de vuurpijl de uitspraak, dat de verklaring van de Utrechtse bezwaarden — die door de kerkeraad van de kerk van Utrecht als confessioneel was geaccepteerd — **indien deze werd verstaan in de door de synode aangegeven zin**, „niets bevat(te) waarom hun ondertekenaars hun ambt niet zouden kunnen blijven waarnemen”.

Dat wil, in een-voudig, duidelijk nederlands, zeggen: Ik synode verklaar uw uitspraak omtrent belofte, verbond, doop te kunnen goedkeuren, indien ge er dat in leest wat ge daarmee juist hebt willen afwijzen!

Je zou het zo kunnen zeggen: de synode deed als een Vader, die tot zijn jongen, welke hem vroeg of hij voor deze keer eens ná negen uur thuis mocht komen, antwoordde: Uitstekend jongen, kom maar gerust ná negenen thuis als je er tegelijk maar voor zorgt dat je vóór negenen in huis bent.

En dit is nog niet alles.

De Utrechtse bezwaarden hadden óók het een en ander uitgesproken ten aanzien van de kerkregering. En ook dat was geheel en al door de kerkeraad geaccepteerd.

En daarom had de kerkeraad van Utrecht in zijn brief ook gevraagd of ambtsdragers, welke nog ten volle „vasthielden aan” en „handelden naar” (men lette op deze woorden) de tijdens de Doleantie bewust en metterdaad aanvaarde kerkrechtelijke beginselen, en dus in praktijk brachten dat „de macht van de kerkeraad naar haar aard hoger is dan die der meerdere vergadering”; dat het „bewezen worde” in art. 31 der kerkenordering bedoelt een „voor zichzelf bewezen achten, dat Gods Woord de naleving van hetgeen goed gevonden is verbiedt”; en „dat het in strijd is met de Kerkenorde een ambtsdrager te schorsen met volkomen negering van de in eerste instantie bij die schorsing betrokken kerkeraad” ongehinderd hun ambt konden blijven bedienen.

Die vraag is duidelijk. De kerkeraad vroeg of naar de genoemde beginselen **gehandeld** mocht worden als er zich een situatie voordeed waarin de genoemde beginselen toepassing eisten.

Maar wat zei de synode?

Zei ze: Zeker, dat mag?

Of zei ze: Neen, dat mag niet?

Ze zei noch het één noch het ander!

Want ze sprak uit dat „de synode vermoedt(!!!), dat als de kerkeraad uitspreekt, dat de verklaring der broeders niets bevat, dat met de Kerkenordering in strijd is, de kerkeraad heeft willen zeggen, dat men met het uitspreken(!!!) dezer gevoelens de Kerkenordering niet **overtreedt**; de vraag in hoever de gevoelens zelf overeenstemmen met de Kerkenordering behoefde dan niet onderzocht te worden”.

Inderdaad dat sprak de synode uit!

De synode „vermoedde” — maar precies het tegenover gestelde van dat vermoeden stond zó duidelijk in deze kerkeraadsbrief dat een kind het kon verstaan.

De vraag of de genoemde gevoelens in overeenstemming waren met de Kerkenordering behoefde „niet onderzocht te worden”, zo sprak de synode — maar juist dát, dát alleen had de kerkeraad gevraagd!

Zó sprak de synode naar aanleiding van de Utrechtse verklaring.

Dit was nog erger dan een „zonder meer” afwijzen of negeren.

Men weet niet of men over deze synodale uitspraken lachen of huilen moet.

Dacht de synode misschien dat de Utrechtse bezwaarden een stelletje imbecielen waren?

Maar bij wie dit alles dóór hadden, kreeg het vertrouwen in de synode een nieuwe schok.

Evenwel: in Utrecht en omstreken werd het gerucht dat de synode de Utrechtse verklaring had goedgekeurd alom verbreid en geloofd — tot op de huidige dag.

En de meerderheid van de kerkeraad ging ijlings overstag.

Ik ben thans aan het eind gekomen van mijn antwoord op Uw artikelen.

Ik moge nog een paar dingen zeggen.

Wanneer ik me heel de situatie van Uw en ons kerkelijk leven indenk, dan vraag ik me dikwijls af: hoe is het toch mogelijk, dat men onder U zo verbeten vecht voor de in feite reeds zielloze Vervangingsformule? En dat men jaar in jaar uit sanctioneert wat de synoden der veertiger jaren hebben aangedurfd? Is dat voor hen, die thans gereformeerd willen zijn, de grote taak, de van God gegeven opdracht? En is het loslaten daarvan de grote bedreiging voor het ontluisterde, steeds verzwakkende, gereformeerde leven? Of is het niet een zot ding, dat enorm veel tijd en kracht worden besteed aan, en een steeds sterker wordende spanning wordt doorleden om de creaties van de veertiger jaren in het leven te houden?

Geloof men werkelijk, dat wie de Vervangingsformule verwerpen en niets anders leren — maar dat ook ten volle — dan wat in de confessies beleden wordt, de heerlijkheden van verbond, belofte en sacrament schenken en in Gods Naam moeten worden weerstaan? Of is die strijd van U voor de vervangingsformule en den aankleve daarvan in de kritieke situatie, waarin het gereformeerde leven zich momenteel bevindt, **eigenlijk niet ridicuul?**

We lezen Uw publicaties en kranten nauwkeurig. Het is ons daarom niet ontgaan, dat Dr De Groots laatste geschrift een voor eigen kring bestemde verdediging van het bestaansrecht der Gereformeerde Kerken was. Dat Prof. Waterink schreef, dat als de „ontwikkeling” van het christelijk onderwijs voortgaat, zoals dat na de oorlog het geval is, we over 40 jaar de christelijke school kwijt zijn. Dezer dagen kreeg ik in Uw bladen achter elkaar de volgende uitspraken onder het oog: „Het pijnlijke is, dat men door zo te doen — namelijk het „spreken” met lieden welke orthodoxie betwijfeld moet worden — enerzijds poogt een brug te slaan, maar anderzijds in feite in de eigen kerkelijke gemeenschap een kloof doet ontstaan. Er is een soort roepen om gemeenschap dat onmiddellijk een verbreken van bestaande gemeenschap ten gevolge kan hebben”. En daarop volgden de bewogen vragen: „Afscheiding en Doleantie hebben vandaag toch nog zin? En de Gereformeerde Kerken hebben toch nog ten volle hun bestaansrecht?” Zo schreef Prof. Waterink. En Dr Kraan schreef onder de titel „Verontrustende verschijnselen”: Wij zijn onder de bedreiging gekomen in de ongunstige zin van het woord een volkskerk te worden. Niet dat er bij ons grove, ketterse dwalingen verkondigd worden. Een moderne prediking, die de hoofdwaarheden van het Evangelie ontkent, is nog steeds van onze kansels geweerd. Maar in twee andere wezenskenmerken(!!) der kerk, de reinhouding van de sacramenten en de handhaving van de tucht zijn groeiende kerken in grotere plaatsen bezig iets van het echte kerk-zijn te verliezen. In sommige kerken is het avondmaal praktisch tot een open tafel geworden”. En in „Waarheid en Eenheid” kon men lezen: „We weten ook van valse oecumeniteit, we houden onze ogen niet gesloten voor gevaren van wereldgelijk-

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF

Adres van Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstr. 7, Kampen

Medewerkers:

Ds. D. van Dijk, Groningen
Drs W. K. van Dijk, Groningen
P. A. Hekstra, Rotterdam
Dr. D. Holwerda, Zuidhorn
Ds. P. K. Keizer, Groningen
Drs J. F. J. Lamet, Eindhoven
Ds. J. Meester, Amsterdam-Z.
Mr. Dr. J. Meulink, Enschede
D. W. L. Milo, Nunspeet
Prof. Dr. K. J. Popma, Utrecht
Drs G. Puchinger, Utrecht
Dr. H. R. Rookmaaker, Leiden
Dr. Ir. J. Stellingwerff, Eindhoven
Ds. B. Telder, Breda
Ds. G. Visee, Kampen
Ds. C. Vonk, Schiedam
Ds. D. K. Wielenga JDzn, Rotterdam
Prof. Mr. H. D. van Wijk, Amstelveen

Secretariaat Geref. Persvereniging „Opbouw”:

H. Albracht, Prof. Wentlaan 50, Utrecht

Penningmeester van de

Geref. Persvereniging:

Drs J. F. J. Lamet, Antilopelaan 2,
Geldrop, post Eindhoven

Administratie: Slotlaan 220, Zeist

vormigheid en zondagsonthelving, . . . **Meer nog**, we denken zelfs aan de mogelijkheid, die Karl Barth, geloof ik, eens veronderstelde in de Duitse kerkstrijd onder Hitlers bewind. De nationaal-socialisten zeggen, dat alles in wezen gelijk blijft, maar ze scheppen metterdaad een nieuw Duitsland. Men kan immers, volgens Barth, een brug totaal vernieuwen zonder dat mensen er erg in hebben, als je het maar bij stukjes en beetjes doet. Ja, we ontveinen ons de mogelijkheid niet, dat door al de vernieuwingen onze kerken een heel ander aangezicht zullen krijgen. Natuurlijk zullen de vernieuwers zeggen: we blijven trouw aan het Woord van God en aan de Geref. belijdenisschriften, maar een totaal nieuwe brug zou gelegd kunnen worden. . . .

Zie, als ik me alles indenk wat door deze woorden nog maar summier en oppervlakkig wordt aangeduid, dan snap ik van de strijd voor de handhaving van vervangingsformule, schorsingen enz. niets meer.

En voorts: om U te antwoorden was ik genoodzaakt weer allerlei — overigens wel symptomatische — finesses uit de historie der kerkstrijd op te halen. Ik deed het omdat het moest. Maar, tenzij in geval van uiterste noodzakelijkheid, zal ik dat niet meer doen. Want ten slotte gaat het daar niet om.

Het gaat immers uiteindelijk om deze vraag: Moet de kerk van Christus, om waarlijk kerk te zijn, om pijler en fundament der waarheid te wezen, om de ware eenheid der kerk te handhaven en te zoeken, die Vervangingsformule handhaven of straffe van uitsluiting uit kerkverband en uitstorting uit het ambt?

Of, anders gezegd, het gaat uiteindelijk om deze vraag: Wil Jezus Christus, dat al de zijnen hun gedoopte kinderen houden voor reeds-wedergeboren-kinderen of voor kinderen, die-reeds-wedergeboren-zijn-of-zullen-worden?

En wil Hij, dat zij die Hem en zijn Woord van ganser harte geloven, maar tegen die eis van het „houden voor” néén zeggen, uit de gemeenschap der kerken en uit het ambt worden gezet.

Over die vraag ging het en daarover gaat het nog.

En als U dan nog een vraagt: wat is de van God geboden weg om uit de kerkelijke ellende te komen dan zeg ik nog eens: De eerste stap is: het aanvaarden van de drie formulieren van enigheid als zuivere vertolking van Gods woord inzake verbond, belofte, sacrament — met niets er naast of er boven. Wat in die drie formulieren staat is nodig ja, maar ook voldoende.

Gaarne met collegiale groet,

Uw

C. Veenhof.

Eenzaam maar niet alleen

III: De Religie in dit boek.

Het is moeilijk om in deze zeer summere aantekeningen over dit boek te spreken over de religie. Allereerst omdat men over de religie niet summier spreken kan, vervolgens omdat wij hier een geheel eigen religieus klimaat aantreffen, dat een nadere analyse zou vereisen voor de kring van onze lezers. Dit zou echter een aparte artikelenreeks vergen.

Toch mogen wij dit onderwerp noch met het oog op de lezerskring noch met het oog op het boek zelf overslaan, omdat de religie er zo centraal in gesteld wordt. De religie is in feite het doel van dit boek. Het is een door en door religieus boek geworden, en tevens een door en door Christelijk boek.

Over dit laatste valt heel weinig te zeggen. Men kan het slechts ervaren door dit boek ook op dit centrale punt zéér nauwkeurig te raadplegen.

De boodschap die dit boek vóór alles wil brengen is dat Gods leiding in ons leven het centrale gebeuren in ieders leven is, en dat het inzicht in die leiding ons steeds duidelijker voor ogen kan komen te staan als wij met Christus leven.

Inzake Haar levensverhaal merkt de Hoge Schrijfster op: „Wat ik hier opmerk is niet te verklaren uit een toevallige samenloop van omstandigheden. Het is de wil van die hoge Wijsheid, die, zonder dat de mensen die de geschiedenis maken zich ervan bewust zijn, de historie bestiert door de mensen, die Zij zendt om het Goddelijk beleid ten uitvoer te brengen”. (pag. 11).

Het overdenken van deze zaak is voldoende, om op te merken dat hier een gedachte centraal wordt gesteld, die ook *binnen gereformeerde kring* algemeen erkend is. De vraag echter, die al meer ook *binnen gereformeerde kring* opkomt: dat gegeven de erkenning van die leiding Gods in de geschiedenis, het *in de geschiedenis aanwijzen van die leiding* vaak bijzonder moeilijk is, blijkt juist voor Koningin Wilhelmina helemaal

geen vraag te zijn. Het merkwaardige is dat Zij, althans binnen het kader van dit boek, niet alleen voor eigen leven, maar ook voor het volkerenleven, over die leiding volkomen zekerheid heeft. Haar subjectiviteit is in dezen volkomen, doch hoe men daarover wil oordelen, het is althans een beslist *Christelijke* subjectiviteit!

Met de kordaatheid haar gehele persoonlijkheid eigen, velt ze in dezen haar eindoordeel inzake het beslist kunnen zien van deze leiding, als ze aan het slot van haar Inleiding opmerkt:

„...wij moeten over veel geduld kunnen beschikken, willen wij daarin de Leiding van God onderkennen. Ik voor mij ben ervan overtuigd, dat deze, zij het voor ons verborgen, bij de lotsbepaling zowel van volken als van de enkele mens nimmer ontbreekt. Deze onnaspeurlijkheid van God behoeft ons niet te verwonderen, zolang, ik herhaal het, onze geesten besloten zijn in aarden vaten. In de grote lijn echter, namelijk als wij ons het gehele beeld voor de geest roepen, kunnen wij die Leiding vinden en volgen. Wie Christus' Leiding ontdekt heeft, leert haar steeds meer en duidelijker onderkennen. Gelijk in de natuur alles een ontwikkelingsgang heeft en uitgroeit, zo ging en gaat het ook wat mij betreft bij het mij bewust worden van de hogere Leiding in mijn leven. Dit bewustzijn nam tenslotte mijn hele persoon in beslag en beheerste mijn daden. Ik mocht er kracht uit putten en wijsheid voor de vervulling van mijn taak en mijn roeping tegenover mijn landgenoten” (pag. 16).

Vragen wij ons af van wie Koningin Wilhelmina haar eerste religieuze indrukken ontvangen heeft, dan blijken deze van Haar Moeder, Koningin Emma, afkomstig te zijn, al blijkt er een opmerkelijk verschil tussen de religieuze beleving van Koningin Emma en die van Koningin Wilhelmina. Inmiddels zien wij hier opnieuw nog eens gedemonstreerd dat belangrijker dan welke strijd voor een goede Christelijke School, de directe opvoeding van de Moeder is in de allerjongste jaren. Het kan in dit verband dan ook niet

verwonderen dat Koningin Wilhelmina op Haar beurt de Bijbelse Geschiedenis Zelf vertelde aan Haar dochter Juliana (pag. 157).

Vragen wij vervolgens welke stromingen Koningin Wilhelmina heeft afgewezen in Haar leven, dan zijn het die van *het liberale rationalisme* en die van *het officiële kerkelijke leven!*

Ook zij heeft ervaren de schrik aangaande de vraagstukken die samenhangen met het z.g. wereldbeeld (pag. 69—71) en ze laat niet na het oude rationalisme dat God buiten de totale werkelijkheid sloot, scherpe verwijten te maken (pag. 72—73). De twijfelperiode die ze, zoals de meeste jonge mensen, in haar jeugd doormaakte, ziet ze echter als een noodzakelijkheid die God Haar oplegde, om *juist daardoor* sterk te worden in het geloof: „Ik ging toen ook beseffen, dat het diepe wijsheid van Zijn bestier was mij zo jong reeds kennis te doen maken met de twijfel, opdat mijn geloof daaruit sterker te voorschijn zou komen”. (pag. 71—72).

Al wat met dit geloof geen rekening hield verwierp ze: de colleges van Haar leermeester, de bekende historicus Blok, kon ze daarom niet waarderen (pag. 74—75) en het valt te verstaan dat de historicus Geyl hierop de vinger lei, toen hij van het boek van Koningin Wilhelmina een korte bespreking leverde, aangezien met Blok ook Geyl veroordeeld is uit deze Koninklijke pen!

Heel dit boek is een geheel zelfstandig getuigenis tegen de oerkrachten waartegen Kuyper, Lohman en Schaepman alsmede Groen van Prinsterer en Nuyens in de vorige eeuw gestreden hebben.

Maar dat betekent allerminst dat Koningin Wilhelmina zich verbonden acht met de resultaten van de levensarbeid der zojuist genoemde emancipators die de religie wél centraal stelden! Het officiële kerkelijke leven, dat in Nederland door de historie heen zulk een grote plaats innam en nog inneemt, verwerpt de Hoge Schrijfster evenzeer, en niet minder resoluut. Hierin ligt het meest kenmerkende verschil met Haar Moeder.

Over Koningin Emma schrijft Haar dochter: „Moeder had een diep geloof, dat haar kracht gaf en haar nimmer begaf in al het moeilijke waarvoor zij kwam te staan. Zij

Christelijk „verzet” in Hitler-Duitsland

VII

Indien gij geloof hadt als een mosterzaad....

Brandt was uit Bethel vertrokken. Maar de 18 artsen, de 18 typistes, de 18 schrijfmachines waren gebleven. De artsen schifften de doodscandidaten uit het kaartstelsel, de lieve meisjes tikten en de schrijfmachines deden grondig haar werk.

In Bielefeld, in Bethel, in de arbeidskolonies steeg de opwinding, men sprak over de commissie van artsen openlijk als over de „moordcommissie” en de opwinding werd dreigend, groeide in vele huizen van Bethel tot een paniek. Wie kwam op de dodenlijst — wie niet? Deze vraag vloog als een spook door de huizen, de paviljoens, de werkplaatsen en toen bekend werd dat er volgens een geheim program in de toekomst in het geheel geen sanatoria meer zouden zijn in Duitsland, kende de vrees onder de zieken geen grenzen meer.

Pastor Frits kwam niet tot rust. Hij ging door Bethel, door de huizen, de paviljoens, vermaande verbitterde en tot verzet in elke vorm vastbesloten predikanten, artsen, huisvaders, huismoeders en diakonen tot kalmte, troostte zijn bang geworden grote kinderen, sprak hun moed in, bad met hen.

Het werd nacht. De „moordcommissie” overnachtte in een hotel in Bielefeld. Daar loeiden de sirenes Bielefeld en Bethel weer eens uit de slaap, vijandelijke bommenwerpers vlogen in de richting van de stad. Pastor Frits kleedde zich snel aan. De lucht was vervuld van het bekende rythmische gezoem der motoren en daarna van het suizen en fluiten van vallende bommen. Een tweede aanval volgde. Weer schokte de aarde, weer stortten huizen als kaartenhuizen ineen, weer brandde het op tien, vijftien, twintig plaat-

sen. De aanval kostte zeventien zieken en een diakoon het leven.

De volgende morgen verscheen de artsencommissie weer in Bethel, ging voorbij de ingestorte huizen, de nog brandende puinhopen, de slachtoffers en zette, door dat alles niet eens geraakt, haar werk voort. Maar wat deed de propaganda? Zij greep, evenals de vorige keer, het geval weer aan voor haar doeleinden. Aan de graven der slachtoffers werd door leidende leden van de Partij opnieuw gesproken over de niets-ontziende aanval op dit in de gehele wereld bekende oord der christelijke naastenliefde, op weerloze kinderen, zieken en zwakzinnigen, toen de moordcommissie haar werk had voltooid.

De spanning steeg. Von Bodelschwingh was bevreesd dat het in Bethel zou komen tot openlijk verzet tegen de Partij en de Gestapo. Hij dachtte ook dat Brandt door andere werkzaamheden wel eens verhinderd zou kunnen wezen de zaak van de actie „Euthanasie” in het algemeen en van Bethel in het bijzonder spoedig met Hitler te bespreken en dat de autocolonnes straks toch nog in Bethel zouden voorrijden.

Daarom besloot hij zich nog eens schriftelijk tot Brandt te richten en schreef o.a.:

„Als het program luidt: er zullen in Duitsland in de toekomst in het geheel geen verpleeginrichtingen meer zijn, dan wordt een veel grotere kring van hen, die aan onze zorgen zijn toevertrouwd, met de dood bedreigd. Deze zorg drukt als een last op de gesprekken met de talrijke familieleden, die thans om hun kinderen in veiligheid te brengen ons verzoeken deze te ontslaan. Door het verschijnen van 18 artsen in Bielefeld is wat hier in Bethel gebeurde en nog gebeurt, op verafgelegen plaatsen bekend geworden. Wij konden dat niet verhinderen. Ik vermeld maar iets: Reeds het

personeel van het hotel in Bielefeld heeft door de gesprekken van de heren meer dan gewenst is van deze zaken bemerkt. Zo ging het als een lopend vuur door stad en land. Reeds op de tweede dag na de aankomst der artsen kwamen de boeren uit de buurt tot onze patiënten, die op het veld werken, met de vraag: „Weten jullie dat de moordcommissie in Bielefeld aangekomen is?” Het is dus geen wonder, dat thans diegenen, tegenover wie wij ook door contractuele overeenkomst verplicht zijn tot conscientieuze verzorging van hun familieleden, tot ons komen en precies willen weten waar het op staat? Wij trachten hen te kalmeren, zo veel mogelijk, maar kunnen niet loochenen, wat honderdduizenden al lang weten. Zo staan wij voortdurend onder een bijna ondragelijke spanning.

De toestand is er door het op de avond na Uw bezoek gevolgde tweede bombardement van engelse vliegtuigen niet gemakkelijker op geworden. Want daardoor is Bethel opnieuw zonder ons toedoen in het middelpunt van de belangstelling der gehele wereld gekomen. Aan het graf van de 18 slachtoffers bleek de deelname van brede lagen der bevolking. De vertegenwoordiger der Partij sprak in warme bewoordingen over de oorlogsslachtoffers uit de rijen van onze zieken en beloofde dat op de engelse moordenaars wraak zou genomen worden. Hoe dankbaar wij ook waren voor deze betuiging van sympathie voor de arbeid van Bethel — U zult toch onze innerlijke moeite verstaan wanneer wij denken aan de bedreiging van een veel groter getal van onze pleegkinderen van de andere kant.

Daarom kan ik de hoop niet laten varen, dat nog op het laatste ogenblik een verandering zal intreden, die ook van onze zwakke patiënten het lot, dat hen bedreigt, zal afwenden. Daarbij denk ik niet slechts aan Bethel, maar ook aan alle andere tot dusver niet getroffen inrichtingen. Ontelbare volksgenoten, die thans onder een zware last gebogen gaan, zouden het als

kon hierover moeilijk spreken; het was haar daarvoor te heilig. Zij las veel haar Bijbel en ging trouw naar de kerk en naar het Avondmaal; beide hebben veel voor haar betekend. Zij was met haar huwelijk van heler harte Nederlands Hervormd geworden". (pag. 39).

Aangaande Zichzelf schrijft Koningin Wilhelmina daarentegen op Haar bekende besluite toon: „Hij (de lezer) zal opmerken, dat hierin weinig gewag gemaakt wordt van de kerken. Zij hebben geen rol van betekenis vervuld in mijn leven. Zij stonden daarvoor te ver af van mijn persoonlijke binding met Christus en Zijn Leiding met mij. Dit is mijn ervaring geweest; daarmee vallen zij buiten de sfeer van mijn boek". (pag. 81).

Haar gehele religieuze ontwikkeling en beleving heeft Zij beleefd niet alleen los van de kerkinstututen (al was Zij officieel Nederlands Hervormd) maar ook, zoals ze nadrukkelijk schrijft los van „zovele kerkmensen". (pag. 139).

Opmerkelijk is dat Zij wél gevoelig is geweest voor *buitenlandse* opwekkingsbewegingen en enkele *buitenlandse* kerkelijke leiders, en het zijn niet de minst belangrijke figuren waardoor ze uitermate geboeid is geweest: John Mott, Nathan Söderblom en de grote Anglicaanse bisschop Temple.

Merkwaardig, en voor veler gevoel geheel buiten de Christelijke sfeer gelegen, is de bijzondere band die Zij gevoelde met Sadhu Soendar Singh. Niet weinig verbaasd zal menige lezer geweest zijn toen hij las: „Na onze terugkeer uit Engeland, toen ik weer in het bezit was van de mij zo vertrouwde boekjes en deze doorlas, trof mij de overeenkomst tussen de geest van ons verzet en die van Soendar Singh. Het was nu alsof ik een verzetsman voor mij had. Offerbereidheid, vervolging, marteling en dood, zij roepen hetzelfde bij de mens wakker en smeden mens en mens en ziel en ziel aaneen". (pag. 228). Welke verzetsman zou ooit op deze gedachte zijn gekomen?

Merkwaardig, maar na al het voorgaande typerend is dat Zij, die eens Staatshoofd was, thans schrijft: „Terwijl dit alles zich in mij voltrok, werd ik mij ervan bewust in geestelijk opzicht wereldburgeres te zijn geworden. Ik ben dit ook gebleven". (pag. 230).

Over dit alles zou veel te zeggen zijn, maar wij menen dat met deze zeer summier aanteekeningen voldoende is gegeven.

De Hoge Schrijfster merkt op: „Aan aardse goederen hechte ik niet veel". (pag. 231). De vrucht van deze wijsheid, ons nadrukkelijk door Christus geleerd, moet Zij wél ervaren hebben, als ze schrijft: „In een van onze mooiste opstandingsgezangen komt de regel voor: „Op Uw woord, o Leven van ons leven (werpen wij het doodskleed af)". Op de hoogtepunten van mijn bestaan voelde ik in mijn latere jaren in de diepte dit Leven in mij kloppen". (pag. 444).

Men kan het religieuze niet-kerkelijke standpunt van de Hoge Schrijfster beoordelen hoe men wil, maar men kan er niet aan voorbijgaan dat Zij én in Haar lange regeeringsperiode én daarna Zich herhaaldelijk in

Haar getuigenissen als Christin heeft doen kennen. Juist Zij heeft daarom het recht ook tot ons als kerkmensen aan het slot van Haar boek op te merken: „Lezer, wat hier voorafging, komt op ieder van ons persoonlijk af en plaatst ons allen voor de vraag of wij bereid zijn het heil, dat Christus ons biedt, te aanvaarden en of wij ons willen voegen naar Gods Vaderlijke ordening". (pag. 450).

Juist waar in de kerkelijke kringen zo vaak oppervlakkig voorbijgegaan wordt aan de intrinsieke waarde der niet-kerkelijke vroomheid, is het goed ons rekenschap te geven van dit getuigenis, dat misschien juist door ons, kerkmensen, grondig moet overwogen worden!

(Wordt vervolgd)

G. Puchinger.

Bach's Hohe Messe

Het is eigenlijk onbegrijpelijk, dat onder onze muzikminnaars een jaarlijkse bedevaart naar de uitvoering van Bach's Mattheus Passion zo zeer voorkeur heeft boven een beluisteren van zijn Hohe Messe. Alleen al uit ethische overwegingen zou het laatste werk meer vrede en minder gewetensconflicten geven dan het eerste. Maar ook muzikaal doet de Mis zeker niet onder voor de Passie. En daarom willen wij er eens iets van vertellen.

Gewetensconflicten, zeiden we. De vraag is immers nu verschillende malen onder ons gesteld: of wij er wel goed aan doen, de lijdensgeschiedenis van onze Heiland als uitgangspunt en voorwerp van onze kunstgenieting te maken. Het feit dat Bach de Passie als een liturgische beleving heeft bedoeld — een weelderige muzikale uitbreiding van de vroegere jaarlijkse simpele lezing van het lijdensevangelie — maakt de zaak niet eenvoudiger. Want „liturgie" houdt in: erediens, d.i. samenkomen van de kerk met haar HEERE. En de concorderende vorm, welke de Passie eist, staat naar calvinistische opvatting al zeer ver af van de Schriftuurlijke

gegevens voor onze erediens. Nog daargelaten, dat het wel zeer gemengde gezelschap dat de Mattheus Passion vandaag beluistert moeilijk als „kerk" kan worden aangesproken!

Maar goed: u beschouwe de Passie dus niet als een liturgisch, louter als een muzikaal beleven. Maar dan? Hebt u er volkomen vrede mee, wanneer de tekst van het Evangelie gebruikt wordt voor onze kunstgenieting? Wanneer de woorden van Judas, het wrede „kruisigt Hem" van het volk, de kruiswoorden van de Heiland zelf... herhaald worden? Herhaald als voorwerp van schoonheid? Is dat niet iets gans anders dan wanneer de gemeente zich zet onder de Evangelie-verkondiging — en zelf voorwerp wordt van Gods genadewoord? Ieder die deze dingen serieus doordenkt zal in onrust komen, zo vaak hij Bach's Passies hoort uitvoeren; en hij zal langzamerhand een afkeer krijgen van Picander's onschriftuurlijke dwaasheden, waarmee de schoonste aria's zijn gevuld.

De tekst van de Hohe Messe daarentegen is van klassieke oorsprong: genomen uit de mis der Katholieke Kerk. Laat nu niemand

een bevrijding ervaren en hun krachten des te meer kunnen inzetten voor het vaderland.

Voor de ideële gezichtspunten, die Uw houding, hooggeachte Professor, in deze zaak bepaalden, heb ik ten volle begrip. Let ik echter op de werking van deze dingen, dan ben ik vast overtuigd, dat deze maatregelen meer schade dan zegen gebracht hebben voor ons duitse volk. Daarom waag ik het U hartelijk te verzoeken: Zoudt U aan de Führer niet kunnen voorstellen de aangelegenheid ten minste zo lang te laten rusten totdat de zaak na de oorlog geregeld wordt bij de wet?"

De lezer gelieve bij de lezing van deze brief te bedenken dat Von Bodelschwingh, toen hij dit schrijven gereed maakte en verzond, zich bevond in de situatie van een veldheer, die gekomen is aan de verdediging van de laatste schans: hij stond met de rug tegen de muur. In dat licht moet men zinsneden lezen als deze: dat, wanneer de actie tegen de „Lebensunwerte" werd gestaakt, krachten zouden vrijkomen voor de oorlogvoering. Niemand proeve hier Duits nationalisme. Integendeel: hij prikkelde hier slechts het nationalisme van zijn tegenstanders. En evenmin moet men zijn voorstel om te wachten op een wettelijke regeling na de oorlog zien als de uiting van een man die op dit punt concessies wil doen. Integendeel: hier vocht een man, die afstel begeerde om uitstel.

Zo gezien kan men alleen maar de zachtmoedige wijsheid van Pastor Frits bewonderen. De mensen, die onder alle omstandigheden 100% vragen halen vaak ontijdig verderf over zich. Het is vaak christelijke wijsheid het mindere te vragen om het meerdere, dat men vast in het oog houdt, te bereiken...

De brief was weg. Von Bodelschwingh wachtte. Bethel wachtte. Wat ging er gebeuren? Zou Brandt voor goed zich terugtrekken en zou het hem gelukken zijn zin door te drijven bij Hitler, of zouden op een goede dag

toch de gevreesde omnibussen stil houden in de straten van Bethel om de ten dode gedomden af te halen?

Daar verscheen onverwacht nog één keer Brandt, maar hij kwam niet alleen, in zijn begeleiding bevond zich de rijksleider Bouhler. Beide heren wensten Bethel te bezichtigen, zoals Pastor Frits op kasteel Monbijou had voorgesteld en verzocht. Hij leidde hen rond door zijn kleine stad en trachtte hun begrip bij te brengen voor haar inrichtingen, haar werk, haar gehele bestaan. Hij ging met hen ook enkele paviljoens binnen, sprak in hun tegenwoordigheid met zijn patiënten en zei zo in het voorbijgaan, op Brandt wijzend: „Dat is de mijnheer, die er op let, dat onze Führer gezond blijft!" En op Bouhler: „Dat is de mijnheer, die aan onze Führer zijn brieven voorleest. Wij willen altijd voor hen allen bidden".

Dat laatste was in dominee Von Bodelschwingh's mond géén vleierij, geen smoesje, maar een getuigenis. Een belijdenis van gehoorzaamheid aan de apostolische vermaning van 1 Timotheus 2: „...voor koningen en allen, die in hoogheid zijn opdat zij tot kennis der waarheid komen en opdat wij een gerust en stil leven mogen hebben in de vreze des Heren en in een eerbaar leven". Hoe actueel was in deze situatie deze eis der Schrift!

De heren schenen onder de indruk van al wat zij zagen en van hetgeen Von Bodelschwingh hun vertelde over de geest van Bethel en over zijn taken in dienst van de christelijke naastenliefde. Maar bij het afscheid deden noch Brandt, noch Bouhler enige toezegging of de actie tegen Bethel zou worden gestaakt of niet. Weken gingen voorbij; er gebeurde niets; de gevreesde busen reden niet voor. Het scheen of de „moordcommissie" niet in Bethel geweest was en in de loop van de tijd werd het duidelijk dat de actie tegen Bethel gestaakt was. Van de 8000 verpleegden uit Bethel werd niemand „naar elders overgebracht". Pastor Frits had het gevecht definitief gewonnen.

Hier is een strijd gestreden door het geloof, door het geloof in en daarom ook in de Geest van Hem, „Die als hij leed niet dreigde, maar gaf het over aan Die, Die rechtvaardig oordeelt".

De strijd tegen de kerk in Duitsland ging door. Vele trouwe strijders bleven of gingen naar de concentratiekampen: Niemöller, Helmuth Gollwitzer, Dr Hesse, de voorzitter van de Gereformeerde Bond voor Duitsland, vele anderen.

Nog één keer, op de 28e augustus 1941, schreef Pastor Frits aan Brandt. De brief sloot met de woorden: „Ik vrees dat vele Duitse moeders de schuldrekening van ons volk met het bloed van haar zonen zullen moeten betalen".

In 1947 stond Brandt terecht voor het tribunaal in Neurenberg, als zovele andere oorlogsmisdadigers. Velen stonden er als lafaards. Anderen hadden zich door zelfmoord aan de aardse gerechtigheid onttrokken en wachten thans de dag, waarop het hemelse gerecht hen oordelen zal. Ook die éne, die na een macabere plechtigheid in de bunker van de rijkskanselarij, waardoor zijn bijzit als zijn wettige vrouw de dood zou ingaan, zichzelf een kogel door het hoofd joeg...

De dag des Heren komt.

Dies irae...

Ook voor Brandt.

Wanneer men de zelfverdediging van deze man leest, dan zegt men: Een lafaard was hij niet. Wel het schuldige slachtoffer van een materialistische wereldbeschouwing, van de krachten van satan. Maar als straks de Here Jezus de vierschaar spant dan zal blijken dat Pastor Frits von Bodelschwingh, apostel der christelijke barmhartigheid in Bethel, dienaar des Woords in de lutherse kerk vrij is van het bloed niet alleen van de duizenden wier leven hij redde, maar ook van het bloed van deze man.

Daarover in een slotartikel.

G. Visee.

zeggen: dat is die mis, waarvan Zondag 30 der Catechismus zegt dat zij een vervloekte afgoderij is! De leer, dat het offer des Heeren dagelijks zal moeten worden herhaald wil het ons nut doen, dié is een vervloekte afgoderij en een belediging van de enige offerande van onze Heiland. Maar de tekst der gebeden en lofzangen, welke — ook yandaag nog — daarbij gezongen worden, die tekst is deels uit de H. Schrift genomen, deels het katholiek-Christelijk antwoord op Gods Woord. Deze tekst immers luidt:

1. Kyrie eleison, dat is: Heer, erbarm U onzer.
2. Christe eleison: Christus, erbarm U onzer.
3. Kyrie eleison.
4. Gloria in excelsis Deo, d.i. (voluit) Ere zij God in den hoge, en vrede op aarde voor mensen des welbehagens (Luc. 2 : 14).
5. Laudamus te, d.i. (voluit) Wij loven U, wij prijzen U, wij aanbidden U, wij verheerlijken U.
6. Gratias: Wij danken U vanwege Uw grote heerlijkheid.
7. Domine Deus: Heere God, hemelse Koning, almachtige Vader, Heere, eniggeboren Zoon, Jezus Christus, Allerhoogste, Heere God, Lam Gods, Zoon des Vaders.
8. Qui tollis: Gij, die de zonden der wereld draagt, erbarm U onzer, hoor ons gebed (zie Joh. 1 : 29, 36).
9. Qui sedes: Gij die ter rechterhand des Vaders zit, erbarm U onzer.
10. Quoniam: Want Gij alleen zijt heilig, Gij alleen zijt Heer, Gij zijt de Allerhoogste, Jezus Christus.
11. Cum Sancto: Met de heilige geest in de heerlijkheid van God de Vader, Amen.

Daarna volgt, in de nummers 12 tot en met 19, de gehele geloofsbelijdenis van Nicea (325 n. C.), welke wij wel uit onze eredienst zullen kennen, en anders in ons kerkboek kunnen aantreffen.

Vervolgens:

20. Sanctus, dat is: Heilig, heilig, heilig, Heere God der heerscharen! Hemel en aarde zijn vol van uw lof (Jes. 6 : 3).
21. Osanna: Hosanna in den hoge (Matth. 21 : 9).
22. Benedictus: Geloofd zij Die daar komt in de naam des Heeren (Matth. 21 : 9).
23. Agnus Dei: Lam Gods, dat de zonden der wereld draagt, erbarm U onzer (zie Joh. 1 : 29, 36).
24. Dona nobis pacem, d.i. Geef ons vrede.

Ziehier de volledige tekst van Bach's Hohe Messe. Deze tekst wordt in het latijn gezongen, en — zoals voor een dergelijk groot werk haast vanzelf spreekt — vele malen herhaald. In tegenstelling echter tot vele opera's, waar de tekst-herhaling veelal zinloos en tijdrovend is geworden, heeft Bach alle diepten van het klassieke tekstwoord uitgebuut en uitgezongen. Nooit vervlakt enig onderdeel van dit werk tot een woordenspel: de polyfone zang belicht daarentegen op veelvuldige wijze de heilige tekst.

En hiermee komen wij tot een muzikale vergelijking met de Mattheus Passie. Men zou kunnen zeggen: Bach is Bach, en Bach is groot; waarom zou het ene werk van Bach schoner zijn dan het andere? Toch is daarmee de zaak niet afgedaan. Elke meester, zelfs een genie, kan de ene keer beter „uit de verf” komen dan de andere; misschien omdat het ene onderwerp hem beter ligt dan het andere. Maar er zijn meer punten van vergelijking.

In de Passie's heeft Bach dicht bij de Italiaanse opera gestaan: de kleur en de sensatie, zelfs de vorm (da Capo-aria) der onderdelen zijn soms rechtstreeks aan de opera ontleend. De programmatische opzet, welke daar in uitkomt, dat de tekst van de Mattheus Passie dikwijls als het ware muzikaal uitgebeeld wordt (gesel-scene, scheuren van het voorhangsel, aardbeving e.d.) komt uit het klimaat van de opera, waar gebaar en toon nauw verbonden zijn.

In de Hohe Messe daarentegen heeft Bach minder geïllustreerd, en meer in absolute stijl gezongen. Zijn weelderige contrapuntiek, gevangen in klassieke vormen van motet, fuga en aria, is bijna instrumentaal gedacht — en gaat in streven ver boven een liturgisch bruikbare mis uit. Niet de muziek spruit allereerst uit het woord voort — maar eerder

volgt het woord de stroom der muziek, die in ontroerende vlucht ook de luisteraar meesleept. Want daarin komen Passie en Mis overeen: dat zij allesbehalve cerebrale kunst bieden maar dat zij beiden monumenten van muzikaal schoon zijn. Alleen zou men na het beluisteren van de Mattheus Passie kunnen spreken van een bedroefde schoonheid; maar na afloop van de Hoogmis past slechts schone blijdschap.

Het orkest heeft in de Hoogmis een belangrijker rol dan in de Passie's. Hadden de laatste slechts met strijkers, houtblazers en continuo (orgel) te maken — de Hohe Messe gebruikt tevens koper en pauken. Dit laatste wijst er reeds op, dat de Hohe Messe voor de concertzaal — en niet voor de kerk is geschreven. Bach, de lutherse kerkmusicus, heeft geen Roomse mis willen schrijven, maar heeft de klassieke tekst van de mis als uitgangspunt genomen voor een stuk vroommuzikale levensvreugde, waarin ieder — zelfs de ongelovige, maar veel meer nog de gelovige — zich met blijdschap kan vinden.

Intussen geeft deze uitgebreide instrumentatie kans op uitstekende klankcombinaties en klanktegenstellingen. Dat blijkt als u in de partituur nagaat, welke instrumenten bij elk onderdeel meewerken. Een basaria (nr. 10) bijvoorbeeld wordt begeleid door orgel, jachthoorn en twee fagotten: een warme, fluwelige klank. Een andere aria (nr. 9) voor altstem wordt begeleid door een oboe d'amore (een zachte, antieke hobo) met als achtergrond de drie strijkers en het orgel. Het Benedictus (nr. 22) wordt gezongen door een tenor, begeleid met een viool en orgel. Het slot van de geloofsbelijdenis (nr. 19) is een stuk koormuziek met slechts het orgel als begeleiding. Verschillende andere koren daarentegen worden begeleid door het volledige orkest: 2 fluiten, 2 hobo's, 1 fagot (samen de houtblazers), eerste en tweede violen met altviool (het strijkensemble), voorts orgel, drie trompetten en een pauk. U vindt deze totale bezetting bij de nummers 4 (Gloria), 6 (Gratias) en 11 (Cum Sancto). Maar ook in andere onderdelen van dit grootse werk (13, 17, 20, 21 en het slotkoor) spreken de drie trompetten met de pauk een machtig woordje mee: om de thema's in de koorzang te versterken.

Men zou kunnen vragen, waarom Bach dit werk als H-moll Messe of Hohe Messe aanduidde. Het woord Hoogmis slaat op de vorm: onder deze naam verstaat men de meest uitgebreide vorm, waarin de mis in de R.K. Kerk wordt opgedragen, en dan met zang, orgelmuziek en assistentie van misdienaren; dit in tegenstelling tot de „keine missen”, buiten de feestdagen.

Met de naam H-moll Messe is de hoofdtoonaard van dit werk aangeduid. De Duitsers immers gebruiken de naam H voor onze noot B; H-moll noemen wij dus b mineur. Of deze naam werkelijk nauwkeurig aan de tonaliteit van de Hoogmis beantwoordt blijve een vraag. Wie de onderdelen doorloopt zal vaststellen, dat de toonaard b-mineur slechts voorkomt bij het openingskoor (Kyrie eleison), bij twee aria's (nrs 9 en 22) en bij twee koren (nrs 8 en 15). Van de 24 onderdelen staan er alzo 19 niet in de hoofdtoonaard b-mineur. Toch is hier — veel meer dan bij de Mattheus Passie — sprake van eenheid in de tonaliteit. Bij de Mis immers zijn alle onderdelen (op een na, nr 23, laatste tegenstelling tot het slotkoor) in een, twee of drie kruisen geschreven; daarmee cirkelen ze rondom de tonaliteit van B-mineur, dat immers twee kruisen heeft. Bij de Mattheus Passion echter wordt geopend in e-mineur

(1 kruis) en gesloten in c-mineur (3 mollen), tussen welke uitersten ongeveer alle stations worden aangedaan! Die eenheid van tonaliteit (één hoofdtoonaard, welke door de afwisseling van verwante toonaarden wordt bevestigd) geeft een weldadig aandoende tonale rust: er wordt weinig gemoduleerd, d.w.z. er komen weinig opzettelijke overgangen van het ene in het andere toonklimaat voor. En of de Mis nu in H-moll staat dan wel in D-dur, het worde in het midden gelaten; Bach schreef voor orgel wel een „dorische” toccata, wier dorisch karakter alleen uitkomt in een d-mineur toonaard, waarbij de mol aan de kantlijn is vergeten!

Tenslotte nog dit. Wie zich voorneemt de volgende zomer eens naar een uitvoering van de Hohe Messe te gaan luisteren (bij voorkeur onder leiding van dr A. v. d. Horst in de Grote Kerk te Naarden, gezongen door het koor van de Bach-vereniging en begeleid door het Orkestgebouw-orkest) — die schaffe zich tijdig een partituur of althans een tekstboekje aan, om vooraf te bestuderen. De duur van dit werk is nog geen 2½ uur (de Mattheus' duurt wel vier uren) en het luisteren is een avond van pure vreugde. Kaarten moeten zeer vroegtijdig worden aangevraagd*). Voor een eerste keer doet u goed een enkel onderdeel vooraf thuis te bestuderen, teneinde hieruit alle muziekgeluk te puren, dat U bevatten kunt.

Daartoe zoudt u het eerste deel kunnen kiezen: de fuga Kyrie Eleison. Deze fuga begint na een gezongen motto en een instrumentaal prelude. De tenoren zetten het thema in, dat door alten, sopranen I en sopranen II wordt overgenomen, tenslotte door de bassen wordt bevestigd. Daarna zingen de 5 stemmen beurtelings ditzelfde thema, soms onderbroken door een instrumentaal tussenspel, soms eenstemmig, soms in canon, tenslotte zo samengeperst dat het eerste thema nog niet uitgeklonken is voor het door de volgende stem wordt ingezet, en dit tot het einde toe. U hoort hierin eerst enkelingen, daarna gezelschappen, tenslotte gehele volkeren hun nood klagen: Heer, erbarm U onzer!

Of u kiest voorlopig bijzonder het Sanctus, deel 20. Dan zal het u frapperen, hoe de parallelle vrouwenstemmen, zonder de ondergrond van mannenstemmen, een effect geven alsof u zelf door de lucht zweeft: u ziet met gesloten ogen de engelen door de tempel zweven en elkander onophoudelijk toeroepen: heilig, heilig, heilig, is de Heere der heerscharen. Dit éne koorwerk is de reis naar Naarden waard! Wie dit gehoord heeft zal zeggen: zó moet de engelenzang in Efratha's velden hebben geklonken.

Diep aangrijpend is het koor „Crucifixus” (nr. 16 „die gekruisigd is voor ons onder Pontius Pilatus, geleden heeft en begraven is”).

In het koor „Confiteor” (nr. 19) is de componist in vervoering geraakt bij de tekst: „ik geloof een doop tot vergeving der zonden, en verwacht de opstanding der doden en een eeuwig leven”. Bij de passage over de opstanding raakt elke band los: de thematiek, de contrapuntiek, zelfs de tonaliteit worden losgelaten; wat overblijft zijn wonderschone accoorden, in elkander verglijdend als ochtendniveaus, waartussen de opkomende zonnegouden glansen strooit.

Genoeg verteld hiervan. Wie oren heeft, die hore zelf.

D. W. L. M.

*) Ned. Bachver., Jul. v. Stolberglaan 98, Naarden.

Politieke rumor in Casa

„Gedenk mijner, mijn God!”
en

„Geen koninkrijk voor de mens”
beide door dr C. Smits,
uitgegeven bij Buyten & Schipperheyn N.V., Amsterdam 1959.

Reeds enige tijd liggen deze beide brochures, die ons ter recensie werden toegezonden, op bespreking te wachten. De eerste betreft een schets door dr C. Smits van de ontwikkeling in het Gereformeerd Politiek Verbond in de periode januari 1958 tot mei 1959, met

een verantwoording van zijn daden als lid van de Centrale Verbondsraad.

De tweede brochure handelt over ontstaan, bestaansrecht en program van het Gereformeerd Politiek Verbond.

Na eerste lezing van beide geschriften hebben wij ze met een gevoel van onbevredigdheid ter zijde gelegd. De aan de orde gestelde zaken waren veelszins belangrijk, maar de behandeling ervan in deze brochures leek ons onvoldoende. Daar wij de mogelijkheid aanwezig moesten achten, dat wij te haastig over bepaalde gedeelten hadden heengelezen,

hebben wij ze na enige tijd nog eens doorgenomen. Onze aanvankelijke indruk is evenwel niet gewijzigd. Onze onvoldaanheid is eer toegenomen. Daarvan willen wij nu verantwoording doen.

Wat de titel van de eerste brochure betreft betreuren wij het, dat de schrijver zijn optreden bij de controversen in de Centrale Verbondsraad van het G.P.V. in zijn verantwoording daarvan gevat heeft in het kader van Nehemia 13 : 22 en zichzelf daarbij de mantel van Nehemia heeft omgehangen. Hoe sterk wij ook overtuigd mogen zijn van de juistheid van onze opvattingen en gedragingen in een bepaald verband, het komt me voor, dat zowel bescheidenheid als eerbied voor Gods Woord en Zijn openbaringsinstrumenten ons ervan moeten weerhouden, onze handelingen zomaar met die van deze onder bijzondere inspiratie staande personen te vergelijken.

Een dergelijke titel klinkt bovendien nogal alarmerend. Wij moeten ook zelfs de schijn vermijden, als zouden wij de woorden van de Heilige Schrift als slagzinnen gaan misbruiken.

En wat het verschijnen van de tweede brochure betreft vraag ik me af, of het wel verantwoord is, wanneer de Centrale Verbondsraad, die blijkbaar een brochure over het G.P.V. als politieke organisatie wilde doen verschijnen, een bepaald concept heeft afgewezen om te dienen als uitgave van het G.P.V., een dergelijke brochure voor eigen rekening te gaan publiceren. Organisatorisch juist lijkt mij het, dat in zulk een geval het G.P.V., in casu de Centrale Verbondsraad, zelf vaststelt, wie er een nieuw concept zal schrijven. De schrijver vermeldt op blz. 8 van zijn eerste brochure, dat de toenmalige voorzitter, ds den Boeft, bezwaar maakte tegen de uitgave van de brochure, namens het G.P.V. door de heer Smits ontworpen. In zulk een situatie moeten eerst de onderlinge verschilpunten zuiver worden bepaald, behandeld en zo mogelijk uit de weg worden geruimd, alvorens er op verantwoorde wijze een brochure kan worden geschreven, die het gehele G.P.V. en zijn arbeid raakt. Zolang dit niet gebeurd is, kan men beter een dergelijk geschrift achterwege laten. Men sticht anders verwarring en maakt eventueel bestaande verwarring nog groter. In deze situatie verkeren wij thans.

Op bladzijde 6, de tweede van zijn eerste brochure, roept de schrijver op, zich te scharen in de rijen van het G.P.V. Hij richt die oproep tot hen, van wie hij verklaart, dat zij „op de loer liggen om in onze broedertwist iets te kunnen ontdekken voor hun belangen, voor hun bestrijding van het waarlijk christelijk en waarlijk nationale streven van het G.P.V.”

In de volgende alinea springt de schrijver ineens over op de exclamatie: „Geve God mij de genade immer dusdoende te roepen tot de ware kerk allen, die eens met ons samengingen en die nu in hun pers met graagte opnemen ieder bericht, dat van een worsteling bij ons gewaagt”. Hiervan willen wij alleen maar zeggen: Geve God, dat onder ons op een andere manier tot de kerkelijke eenheid worden teruggeroepen zij, die haar verbraken, dan in deze brochure geschiedt. Moeten en mogen wij dezulken gaan aanspreken zonder enige nadere verantwoording als mensen, die „op de loer liggen” en als mensen, die plezier hebben in een anders leed en moeilijkheden? Is de schrijver werkelijk van oordeel, dat hij ze „dusdoende” zal winnen?! De schrijver zegt, dat hij „wil eindigen met een perspectief, met te schilderen de glans, die ligt over de strijd om en voor de waarheid in het Gereformeerd Politiek Verbond, de waarheid, door ons Verbond beleden van de aanvang af”. Maar tot op de laatste pagina is niets anders aan de orde dan de onderlinge divergenties en dan komt zonder enige nadere inleiding en argumentatie in een slot-peroratie de oproep tot „de leden van het Gereformeerd Politiek Verbond, leden van de bruid van Christus” om aan te treden, omdat de wapenen beter zijn en omdat het program beter is. Waren die betere wapenen nu maar uit het tuighuis gehaald en gebruikt en dat program in een zakelijke uiteenzetting toegelicht en b.v. vergeleken met dat van de A.R.-Partij, dan hadden alle leden van het G.P.V. wat eraan gehad en ook zij, die zich in de A.R.-Partij organiseren. Maar dit allernoodzakelijkste ontbreekt hier nu.

Voor zover dr Smits daartoe een poging waagt in zijn tweede brochure acht ik deze niet te staan op de hoogte van de zaak, die hij bespreekt. Wat dat betreft zou ik willen verwijzen naar de brochure „Kracht en doel der politiek”, de in 1948 bij Oosterbaan & Le Cointre te Goes uitgegeven verantwoording der „vijftien”, samengesteld onder redactie van C. Veenhof en A. Zijlstra. Dat geschrift biedt een keur van argumenten. Het is nog actueel, de zaken, erin genoemd, zijn nog aan de orde. Het geschrift van dr Smits, dat hij met opzet aandient als „een nieuw geschrift”, brengt ons geen stap verder, maar m.i. wel vele stappen terug.

In „Kracht en doel der Politiek” werd b.v. — om maar iets te noemen — een gehele paragraaf gewijd aan de afwijzing van het beroep, dat de heer J. Schouten als leider van de A.R.-Partij in een oproep tot zijn „geestverwanten” had gedaan op Groen van Prinsterer. Dit beroep werd niet afgedaan met de verklaring: Groen van Prinsterer was geen lid van de ware kerk, dat raakt ons niet. Neen, de schrijvers stelden zich, zoals uit hun argumentatie duidelijk blijkt, op het standpunt, dat ook namens hen, zonder dat zij in historisme vervielen, best een beroep op Groen van Prinsterer gedaan mocht worden in zaken de A.R.-Partij rakende, doch dat zij dit beroep van de heer Schouten bepaald op duidelijk aangegeven gronden moesten afwijzen. Wanneer ik de brochure „Kracht en doel der Politiek” lees en daarnaast leg de brochure van dr Smits, dan constateer ik tussen deze beide — om bij de hoofdzaak te blijven — dit grote verschil, dat dr Smits blijkens pag. 11 van zijn eerste brochure het G.P.V. wilde laten uitspreken, dat de leden van een bij het Verbond aangesloten vereniging, lid moesten zijn van een Gereformeerde kerk. Daartegenover spraken de „vijftien” in hun korte samenvatting van de schriftuurlijke waarheid omtrent het door hen besproken thema „kerk en A.R.-partij” niet minder, maar ook niet meer uit dan dit: „In alle christelijke organisaties moet de vraag aan de orde worden gesteld, of de zonde, die in de kerk werd bedreven in het tot goddelijke waarheid verklaren van allerlei menselijke woorden en constructies, het aantasten van de koningsheerschappij van Christus door het oprichten van menselijk gezag in de kerk, het uitdrijven van hen, die zich daartegen om Gods wil verzetten en het in en door dat alles scheuren van de kerk van Christus — een zonde, die nog steeds wordt gehandhaafd — de mogelijkheid van een gelovige en waarachtige samenwerking met hen, die deze zonden dagelijks vasthouden en bevestigen, niet heeft weggenomen en degenen, die, berustend in deze zonden, zonder meer blijven samenwerken, van de zegen des HEEREN beroven”. In onder ten 20e verklaarden zij o.a., dat een „op staatkundig en maatschappelijk gebied ijveren voor de ordening naar Gods Woord, maar zich niet bekommeren om de kerk en niet te zorgen, dat ook, en wel allereerst, in de kerk alles toegaat naar Gods Woord, dat andere zoal niet waardeloos maakt, dan toch daaraan veel van zijn waarde ontnemt”.

Dit was nog wel geheel iets anders en ook heel wat meer dan het alleen maar aan de orde stellen van het ethisch conflict. Wij hebben steeds voor ons het bezwaar gevoeld, dat men de contravers ging versmallen tot een ethisch conflict. Dr Smits schrijft nu wel „Waren er verder geen moeilijkheden geweest, dan waren wij wellicht veel langer in de A.R.-partij gebleven. We kunnen echter heel moeilijk zeggen, wat er precies zou zijn gebeurd als de omstandigheden anders waren geweest. We hebben te maken met de werkelijkheid”. Tot die werkelijkheid behoort ook, dat zij, die destijds zich begaven in de samenwerking met het Centraal Comité van de A.R.-partij onder leiding van de heer Schouten in den Haag, evenals de „vijftien” in hun brochure, niet meer gevraagd hebben dan de mogelijkheid tot het Christelijk gesprek met elkander over het onder ten 19e genoemde. En dit is door de leiding van de A.R.-partij afgewezen. Zij wilde zich daarbuiten houden. Ware de leiding van de A.R.-partij op deze wens ingegaan, dan zouden wij verder zijn blijven werken in de A.R.-partij met allen, die daarvan lid uitmaakten. In de bespreking was dit ook met zoveel woorden verklaard, en onder meer de bereidheid uitgesproken, om samen te werken aan een nieuw concept voor een beginselprogram van

de A.R.-partij. Wij zouden niet de norm hebben aangelegd van het lid zijn van een Gereformeerde kerk. Die gespreksmogelijkheid is evenwel geweigerd binnen de partij. En toen lag het leven uiteen in een kerkelijke autarke sector en een autarke politieke en maatschappelijke sector. **Dat was niet het handhaven van de soevereiniteit in eigen kring, maar het stellen van de absolute dictatuur en de autarkei van de eigen kring.**

In de sociale organisaties is het niet anders gegaan. Men leze nog eens, wat de heer Basoski daarover heeft gepubliceerd. En anderen ondervonden hetzelfde. Wij zullen toch allen moeten erkennen, dat het een onaanvaardbaar dualisme is, de situatie te accepteren, waarop in onze bespreking met de leiding der A.R.-partij de heer Duymaer van Twist zich beriep ter verdediging van zijn gevoelens op dit punt, toen hij verklaarde, dat hem als luitenant in Leiderdorp was overkomen, dat hij zich des zondags van de geref. kerk hoorde uitmaken als een kind des satans, doch dat dit voor hem geen beletsel had gevormd om des maandags weer samen met die gereformeerde dominee op pad te gaan voor de A.R.-partij. Het ging bij dit alles niet om de kenmerken van de ware en van de valse kerk, maar om het kennen en erkennen van elkander als gelovige christenen, als degenen, „die van de kerk zijn, die men kennen kan uit de merktekenen der christenen, te weten uit het geloof, en wanneer zij, aangenomen hebbende de enige Zaligmaker Jezus Christus, de zonde vlieden en de gerechtigheid najagen, de ware God en hun naaste liefhebben, niet afwijken noch ter rechter, noch ter linkerhand en hun vlees kruisigen met zijn werken. Alzo nochtans niet, alsof er nog geen grote zwakheid in hen zij; maar zij strijden daartegen door den Geest al de dagen hun levens, nemende gestadiglijk hun toevlucht tot het bloed, de dood, het lijden en de gehoorzaamheid des Heeren Jezus, in welke zij vergeving hunner zonden hebben, door het geloof in Hem”. Er wordt onder ons veel gesproken bij allerlei christelijke arbeid in het leven der gelovigen over de kenmerken der ware en der valse kerk. Merkwaaardig genoeg zwijgt men doorgaans over de merktekenen der christenen en op die merktekenen der christenen zal men toch juist moeten letten als christenen met christenen samenwerking zoeken. Onze Belijdenis spreekt daarvan dan ook in hetzelfde artikel 29: Van hen die van de kerk zijn. Moeten wij niet erkennen, dat naar deze merktekenen er Gode zij dank nog velen, zeer velen zijn, die met ons in zwakheid deze kenmerken vertonen, zonder dat wij, tot onze diepe teleurstelling, met hen in kerkelijke eenheid leven? In de christelijke organisaties en de mogelijkheid tot samenwerking daarin, gaat het o.i. om het kennen en erkennen van elkander naar deze merktekenen der christenen, met dien verstande, dat wij daarbij ook kennen en erkennen onze roeping om te komen tot de kerkelijke eenheid, waar die er nog niet is, in eenheid van Evangelieverkondiging, sacramentsbediening en kerkelijke tuchttoefening.

De weg tot dat doel kan lang en moeizaam zijn.

Dr Smits en wie met hem van hetzelfde gevoelen zijn, zullen wel niet kunnen ontkennen, wanneer zij de zaken bezien in het genoemde historische licht, dat als het gaat over veranderend zijn, dit zich niet maar beperkt tot ds den Boeft, van wie de schrijver dit op pag. 10 van zijn eerste brochure zonder nadere precisering beweert, maar evenzeer geldt van hemzelf. Blijkens blz. 10 van zijn tweede brochure wijst hij af voor het politieke leven, maar niet minder o.a. voor de sociale organisaties (dit laatste blijve geheel voor zijn persoonlijke rekening) het opbouwen van een „Gereformeerde gezindte buiten eenheid van Woord- en sacramentsbediening om”. Wanneer ik dit zó mag lezen — en in analogie met zijn eerste brochure heb ik geen andere mogelijkheid — dat hij politieke en sociale samenwerking buiten de eenheid van Woord- en sacramentsbediening in de christelijke politieke en sociale organisaties afwijst, dan is wel het standpunt van dr Smits mij duidelijk geworden, maar dan is dit het mijne niet. Vooralsnog meen ik op de aangegeven historische gronden hem dan ook het recht te moeten ontzeggen, zijn standpunt zomaar zonder meer te proclameren tot het standpunt van het Gereformeerd Politiek Verbond en evenmin tot dat van het Gereformeerd Sociaal en Economisch Verband. Wat

deze laatste organisaties aangaat is in „Ambt en Plicht” hierop reeds in een der voorgaande nummers gewezen ter afsnijding van misverstand, waartoe in de brochure van drs Bremmer en ds Van der Stoel aanleiding was gegeven.

Het vorenstaande zal de lezer duidelijk gemaakt hebben, dat ook bij mij bezwaar zou hebben bestaan tegen het uitgeven van de tweede brochure in de tekst, zoals zij voor ons ligt, als weergave van het ontstaan, het bestaansrecht en het program van het G.P.V., ook al staan er vele goede dingen in. Naar ik meen wijst het verschijnen van deze brochure wel duidelijk op de wenselijkheid, dat er kome een ook historisch verantwoorde schets van het ontstaan, het bestaansrecht en het program van het Gereformeerd Politiek Verbond, waarbij ook gewezen kan worden op de ontwikkelingsgang van z.g. algemeen christelijke, politieke organisatie naar een organisatie, die nauwe aansluiting zoekt bij de belijdenisschriften der kerk, zulks, omdat de ervaring, zowel op het sociale als op het politieke vlak heeft geleerd, dat anders de eenheid van het christelijk belijden niet valt te handhaven over alle sectoren van het leven.

Maar dan toch altijd als een gereformeerde organisatie, die wel de band aan de gereformeerde belijdenisschriften, maar niet het lidmaatschap der gereformeerde kerk als norm hanteert. Wij hebben toch geen enkele garantie, dat die gereformeerde kerk zelf niet, als God het niet genadig verhoedt, eens ten prooi zal kunnen vallen aan de afval.

Wij moeten voorts ook erkennen, dat in onze gereformeerde politieke en sociale actie bij onszelf en bij andere gereformeerde belijders op tal van punten, maar met name op het punt van de kerkelijke eenheid, aange troffen wordt de grote zwakheid, waarvan artikel 29 der Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt, een zwakheid, die er is, terwijl wij daartegen door de Geest al de dagen van ons leven strijden. Het gaat er maar om, of wij strijden en elkander zien strijden, of dat wij ons maar bij de feiten neerleggen in onverantwoorde resignatie of onverschilligheid. Waar dit strijden er is, zullen wij de zwakheid ook in elkander christelijk moeten dragen.

Het valt in dr Smits te prijzen, dat hij zich heeft leren kennen in deze brochure als iemand, die de goede strijd niet schuwt, ook al mint hij de strijd niet om de strijd. Hij heeft zijn gedachten en ervaringen kenbaar gemaakt, opdat er duidelijkheid kome. Als zodanig hebben wij alle waardering voor het door hem gebodene, ook al delen wij zijn overtuiging op bepaalde punten niet. Laten wij besluiten met de wens, dat, ontdaan van het persoonlijke, bijkomstige en overbodige, deze brochures de aandacht zullen hebben in de worsteling om te komen tot gemeenschappelijke eenheid van overtuiging ten aanzien van uitgangspunt, grondslag, normering en program van het Gereformeerd Politiek Verbond. Deze zal er moeten komen, aler vruchtbaar kan worden verder gewerkt.

P. Groen.

PERSSCHOUW

Het oordeel overgeven aan Hem die rechtvaardig oordeelt

Deze Schriftwoorden worden nog al eens gebezigd in deze dagen. En wel in verband met wat in de kerkstrijd uit de veertiger jaren is geschied. Men moet, zo zegt men, daar maar niet verder over spreken. Het oordeel daarover overlaten aan God.

De Geref. Kerk van Den Haag-West schreef over het gebruik van deze Schriftwoorden aan de kerkeraad van de synodale kerk aldaar het volgende:

Wij willen nog gaarne iets zeggen over Uw gedachte, het oordeel aangaande het verleden over te geven aan Hem, die rechtvaardig oordeelt. De woorden zijn ontleend aan 1 Petrus 2 : 23 en richten zich tot mensen, die ten onrechte lijden. Ook wij voelen ons daarin aangesproken: wij leden en lijden ten onrechte om een gewettigde weigering van binding aan leerstellingen, waarvan wij niet

erkenden en niet erkennen, dat ze uit Gods Woord rechtstreeks volgen. Tot ons komt nu de roep, het „schrijvoorbeeld” van Christus te volgen en in Zijn voetstappen te gaan door het oordeel over onze onrechtvaardige rechters telkens en telkens weer over te laten aan God, wat Hij maar zou willen doen. „Het cordeel overlaten” kan ook een rechter, die voor het vonnis, dat hij in 1942 wees, in 1959 nog staat. Maar zij, die hebben doen lijden en tot het inzicht daarvan komen, die eerst hebben gemeend te moeten binden en later oordelen, dat zij niet meer behoeven te binden, aan dezelfde zaak, zonder dat er bij de door hen berechte personen intussen een schaduw van omkeer bleek, die eerst hardnekkig hebben geweigerd aan een Verklaring van Gevoelen een certificaat van orthodoxie uit te reiken, doch na 15 à 17 jaar te hebben verstrooid, geen strijd meer zien met het Evangelie, zij worden aangesproken door andere Schriftwoorden.

Ook door de belofte van vergeving en verzoening voor wie zich bekeert van zijn schadelijke weg.

VAN HIER EN GINDS

Eerste vrouwelijke predikant in hervormde kerk beroepen

De eerste vrouwelijke predikant is thans in de Nederlandse Hervormde Kerk beroepen. Nadat verleden jaar de generale synode het ambt van ouderling en diaken voor de vrouw had opengesteld en het ambt van predikant na dispensatie in speciale gevallen, heeft kort geleden het breed moderamen van de generale synode deze dispensatie verleend aan mej. I. C. Jansen, vicaris te Oosthuizen. Als zodanig is zij reeds enige tijd werkzaam in het pastoraal verband „de zeevang” in Noord-Holland, dat een achttal dorpen omvat. Mejuffrouw Jansen is thans beroepen in de plaatsen Oosthuizen, Kwadijk en Middellie van „De Zeevang”. Deze week heeft zij voor het breed moderamen van de synode de belofte afgelegd waardoor zij beroepbaar is in de N.H. Kerk.

AANKONDIGINGEN

Aan de Redactie werd toegezonden het „Orgaan van de vereniging van Gereformeerde Musici”, 6e Jaargang no 1. Redactie H. Sleurink, Dr Damstraat 134, Tel. 3834 en H. Pleuder, Kamperveen. Giro 802915 ten name van de Penningmeester Ver. v. Geref. Musici, Berkenlaan 13, Holten. Het blad vertelt onderhoudend over de gehouden jaarvergadering van de Vereniging en geeft artikelen over Bach's „Christ lag in Todesbanden” van H. v. d. Schaaf en „Leren luisteren naar muziek van J. Verkuil.

Bij de Copiëerinrichting Van den Berg, Broederweg, Kampen verscheen: **Dictaat Exegese Romeinen**, hfdst. VII—X van Prof. Jager. Dit dictaat werd gestencild en wordt aan belanghebbenden ter beschikking gesteld, buiten verantwoordelijkheid van Prof. Jager. Het is een vervolg van het reeds eerder verschenen eerste gedeelte van deze verklaring. De prijs ervan is f 7.25; voorts: **Teksten bij de Catechismus**. In deze uitgave werden de teksten, welke in de officiële Catechismusuitgaven bij iedere vraag worden genoemd uit de Nieuwe Vertaling opgenomen. Deze uitgave is voor iedere Catechismus-gebruiker zeer belangrijk. Men hoeft de genoemde teksten niet meer op te zoeken, maar heeft ze onmiddellijk bij de hand. Speciaal voor predikanten is deze uitgave onmisbaar. De prijs is f 4.25. Het gironummer van de Copiëerinrichting is 814226.

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

Met 1 oktober begint het tweede halfjaar van de derde jaargang van OPBOUW.

Mogen we onze abonnees beleefd verzoeken hun abonnementsgeld voor 1 oktober a.s. te storten op onze postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist met vermelding: voor „OPBOUW”.

De abonnementsprijs is voor een geheel jaar f 10.—, en voor een halfjaar f 5.—.

Een jaarabonnement loopt van 1 april tot 31 maart. Men kan zich echter ook tussentijds als abonnee opgeven.

De administratie.

DE SENAAT VAN DE THEOLOGISCHE HOGESCHOOL,

Broederweg 15 te Kampen, deelt bij deze mee:

- dat zij, die voor het eerst als student wensden ingeschreven te worden, op vrijdag 25 september a.s. verwacht worden in het gebouw van de Theologische Hogeschool, des morgens om 10.— uur. Bij eerste inschrijving moeten worden overlegd:
 - bul eindexamen gymnasium, resp. staatsexamen;
 - attest van de kerkeraad, onder wiens opzicht de gegadigde staat;
 - pasfoto.
- dat op vrijdag 25 september des namiddags om 2.30 uur de recensie zal plaats hebben van hen die reeds eerder als student waren ingeschreven. Recensie na 25 september is slechts mogelijk na betaling van f 10.—.
- dat eveneens op 25 september en wel des avonds 8.— uur de lessen zullen worden geopend door de pro-Rector Prof. C. Veenhof.
- dat de colleges van Lector J. P. Lettinga in het kader van de doktrale studie (Akkadisch III en Bijb. Aramees) zullen beginnen op maandag 5 oktober a.s.

Voor de Senaat,

C. Veenhof,
h.t. secretaris.

HELPT ALLEN MEE.

Dag in dag uit komen de bestellingen van de brochure van Prof. Veenhof binnen.

Helpt allen mee om ze in groten getale in de synodale kerken te verspreiden.

Doe het dadelijk. De synode van Utrecht zal spoedig over de tientallen brieven over de leeruitspraken enz. handelen. Zorgt voor goede voorlichting.

Licht een zo ruim mogelijke kring vóór.

Kerkeraden werkt er aan mee, dat de predikanten, de ouderlingen en de diakenen van de synodale kerken de feiten kennen. Straks moeten zij hun houding bepalen ten opzichte van wat hun synode besluiten zal.

Organiseert de verspreiding in uw omgeving.

De prijs der brochure is: bij één exemplaar 60 cent. Bij 5 ex. 55 cent per stuk. Bij 10 of meer exemplaren 50 cent per stuk.

U kunt uw bestelling per giro inzenden bij W. Kaper, Van Lynden van Sandenburglaan 16, Utrecht. Girono 96089.

Het Bestuur van de
Persvereniging „Opbouw”.

KERKNIEUWS

Adressen. Oostzaan: L. D. Appelman, scriba en adres van de raad der kerk, Klaprozenweg 79, Amsterdam-N., telef. K 20-61831, toestel 317.

Aangenomen naar Rozenburg: kand. G. Mul van Breukelen.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404-2452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij

Abonnementen s.v.p. bij vooruitbetaling door storting op giroreken. 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor „Opbouw”.

Abonnementsprijs: f 5.— p. halfj. - f 10.— p. jr. Studenten abonnement f 6.— per jaar.

Losse nummers 25 cent. Buitenland: f 6.25 per halfjaar - f 12.50 per jaar.

Regelprijs 20 cent per m.M.

Bij contract reductie.

ADVERTENTIE-TARIEF :

FAMILIEBERICHTEN :

Regelprijs 15 cent per m.M.